

19.9.2012

Dnr 3656/4/11

Beslutsfattare: Justitieombudsman Petri Jääskeläinen

Föredragande: Äldre justitieombudsmannasekreterare Mikko Sarja

BESLUT MED ANLEDNING AV KLAGOMÅL ÖVER FÅNGARS SPRÅKLIGA RÄTTIGHETER

1 KLAGOMÅLET

Klaganden kritiserar i sina brev 11.10 och 25.11.2011 till justitieombudsmannen Helsingfors och Riihimäki fängelsers förfarande i ett ärende som gäller fångars språkliga rättigheter och förhållandena under fångtransporter. Enligt klaganden har fångarna inga möjligheter att få information eller använda olika ansökningsblanketter på svenska eller på engelska. Vidare kritiserar klaganden förhållandena under fångtransporter. Enligt klaganden placeras både rökare och icke-rökare i samma celler.

- - -

3 AVGÖRANDE

3.1 Förverkligandet av de språkliga rättigheterna

3.1.1 Rättslig reglering

Grundlagen

Enligt grundlagens **6 §** 1 mom. är alla lika inför lagen och enligt 2 mom. får ingen utan godtagbart skäl särbehandlas till exempel på grund av språk.

Finlands nationalspråk är enligt **17 §** 1 mom. finska och svenska. Vars och ens rätt att hos domstol och andra myndigheter i egen sak använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska, samt att få expeditioner på detta språk ska enligt 2 mom. tryggas genom lag. Det allmänna ska enligt samma lagrum tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhällsliga behov enligt lika grunder.

Var och en har enligt **21 §** 1 mom. rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan.

Det allmänna skall enligt **22 §** se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Språklagen

Enligt språklagens **2 § 1** mom. är syftet med denna lag att trygga den i grundlagen tillförsäkrade rätten för var och en att hos domstolar och andra myndigheter använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska. Målet är enligt 2 mom. att vars och ens rätt till rättvis rättegång och god förvaltning garanteras oberoende av språket samt att individens språkliga rättigheter förverkligas utan att han eller hon särskilt behöver begära det.

Bestämmelsen betonar språkets betydelse när de grundläggande rättigheterna förverkligas. Förverkligandet av de språkliga rättigheterna anses vara en faktor som bidrar till god förvaltning. Syftet med bestämmelsen är att betona att det är det allmännas skyldighet att förverkliga de grundläggande rättigheter som anges i grundlagen. Bestämmelsen ålägger det allmänna en skyldighet att självmant förverkliga de grundläggande rättigheterna i praktiken. Att myndigheterna självmant förverkligar de språkliga grundläggande rättigheterna svarar mot kravet på god förvaltning. Om en person upplever att myndigheten inte vill betjäna dem på deras språk och på så sätt avstår från de språkliga rättigheterna kan detta leda till att kontakterna med myndigheterna försvåras och att en person på grund av bristande språkkunskaper får felaktig information av myndigheterna eller att myndighetens beslut baserar sig på oriktiga fakta (RP 92/2002 rd, s. 69–70).

Enligt språklagens **6 § 1** mom. avses i denna lag med 1) enspråkiga myndigheter statliga myndigheter vilkas ämbetsdistrikt omfattar enbart kommuner med samma språk, samt enspråkiga kommuners myndigheter liksom även en samkommuns myndigheter, om enbart kommuner med samma språk hör till samkommunen, 2) tvåspråkiga myndigheter statliga centralförvaltningsmyndigheter och andra myndigheter vilkas ämbetsdistrikt omfattar kommuner som har olika språk eller minst en tvåspråkig kommun, samt tvåspråkiga kommuners myndigheter liksom även en samkommuns myndigheter, om kommuner med olika språk eller minst en tvåspråkig kommun hör till samkommunen.

Den språkliga statusen för en regional enhet vid en myndighet eller någon annan regional organisation bestäms enligt 2 mom. enligt språkförhållandena i dess ämbetsdistrikt. Av särskilda skäl kan enspråkiga enheter eller avdelningar inrättas för den språkliga minoriteten inom ämbetsdistriktet.

I språklagens **10 §** föreskrivs om individens språkliga rättigheter hos myndigheterna. I kontakter med statliga myndigheter och tvåspråkiga kommunala myndigheter har var och en enligt 1 mom. rätt att använda finska eller svenska.

Ett särskilt syfte med bestämmelsen är enligt regeringens proposition (se RP 92/2002 rd, s. 75–77) att trygga rätten att använda sitt eget språk i de fall då personen själv önskar använda det. I rättspraxis (HD 1993:153) har det konstaterats att en person kan vara tvåspråkig. Hans eller hennes eget språk är då antingen finska eller svenska och i enskilda fall det språk av dessa två som han eller hon själv önskar använda. Denna tolkning beaktar de personer som faktiskt är tvåspråkiga och binder dem inte till en situation där de måste välja någotdera av sina två språk för kontakter med myndigheterna. Rätten att använda finska eller svenska är således inte bunden till personens eget språk, utan han eller hon kan välja språket. T.ex. en tvåspråkig person kan välja vilketdera språket han eller hon använder.

Myndigheten ska i sin verksamhet se till att en enskild person har faktiska möjligheter att välja vilket språk han eller hon vill använda och att han eller hon endast av fri vilja avstår från rätten att använda sitt språk eller det valda språket. Myndigheten ska t.ex. då handläggningsspråket är ett annat än personens eget språk meddela honom eller henne att han eller hon trots handläggningsspråket har rätt att använda sitt eget språk.

Vidare konstateras det i regeringens proposition att rätten att använda finska eller svenska är oberoende av medborgarskap. En utlänning som kan finska eller svenska har således samma rätt som en finsk medborgare att välja någotdera nationalspråket vid kontakter med myndigheterna. Denna rätt får inte inskränkas av den anledningen att en i Finland bosatt utlänning eventuellt har registrerat någotdera nationalspråket som

sitt kontaktspråk med myndigheterna.

Rätten att använda antingen finska eller svenska är oberoende av bestämmelserna i lagens 3 kap. om handläggningsspråket hos myndigheterna (se grundlagsutskottets betänkande 9/2002 rd).

Enligt regeringens proposition är en enspråkig statlig myndighet inte skyldig att betjäna allmänheten på bägge nationalspråken. Man har ändå hänvisat till grundlagens 17 § 2 mom. där det föreskrivs att var och en har rätt att hos statliga myndigheter i egen sak använda sitt eget språk. I språklagen är rätten att använda finska och svenska hos enspråkiga statliga myndigheter enligt regeringens proposition emellertid inte bunden till personens egen sak. En enspråkig statlig myndighet som inte kan betjäna personen på det språk han eller hon valt, får anlita tolk och myndigheten ska på tjänstens vägnar se till att tolk inkallas (se även språklagens 18 §).

Byte av språk under pågående handläggning eller när ett ärende redan har anhängiggjorts hos myndigheten kan enligt regeringens proposition leda till att myndigheternas arbete störs och att skötseln av ärendet avsiktligt försvåras. Individens rätt att välja vilket språk han eller hon vill använda eller på vilket språk han eller hon vill bli hörd, finska eller svenska, innebär ändå inte att individen har rätt att ändra språket under pågående handläggning eller vid senare kontakter med myndigheten. En svenskspråkig person som inlett kontakten med myndigheterna på finska kan t.ex. inte senare i samma sak kräva service på svenska, om det inte finns vägande skäl för ett sådant byte.

Som handläggningsspråk i förvaltningsärenden används enligt språklagens **12 § 1** mom. hos tvåspråkiga myndigheter partens språk. Har parterna olika språk eller vet man inte när saken väcks vilka samtliga parter är, ska myndigheten med beaktande av parternas rätt och fördel bestämma vilket språk som ska användas.

Har någon enligt lag rätt att använda sitt eget språk och är myndighetens språk eller handläggningsspråket ett annat ska myndigheten enligt språklagens **18 § 1** mom. ordna avgiftsfri tolkning, om den inte själv sköter tolkningen eller om inte något annat följer av 2 mom.

Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att individens rätt enligt 10 § att använda sitt eget språk eller det språk som han eller hon har valt förverkligas också när myndighetens språk är ett annat eller när handläggningsspråket på basis av bestämmelserna i 12–17 § om bestämmande av språket är ett annat än hans eller hennes språk. Myndigheten skall ordna tolkning på tjänstens vägnar. Avgiftsfri tolkning som ordnas på tjänstens vägnar kan antingen skötas av myndigheten själv eller med hjälp av tolk som inkallas och bekostas av myndigheten. Med rätt till avgiftsfri tolkning avses att myndigheten ska se till att en enskild person har möjlighet att förstå myndigheten via tolkning (RP 92/2002 rd, s. 84–85).

Domar, beslut och andra handlingar som myndigheten utfärdar bl.a. i förvaltningsärenden ska enligt språklagens **19 § 1** mom. skrivas på handläggningsspråket.

I språklagens **20 § 1** mom. föreskrivs att om en stämningsansökan, en dom, ett beslut, ett protokoll eller någon annan handling har skrivits på ett annat än någon av parternas språk ska en statlig myndighet och en tvåspråkig kommunal myndighet på begäran ge parten en avgiftsfri officiell översättning av dessa handlingar till den del de gäller partens rätt, fördel eller skyldighet, om inte något annat följer av 2 mom.

Vid behov kan myndigheten enligt regeringens proposition självmant underrätta parten om rätten till översättning eller om att översättning görs på begäran av parten. Myndigheten har skyldighet att sörja för att en översättning görs, om myndigheten inte själv översätter handlingen. Omfattningen av översättningsbehovet ska bedömas särskilt i varje enskilt fall och en översättning ska ges så snart som möjligt även om i lagen inte anges den tid inom vilken översättningen ska ges (RP 92/2002 rd, s. 88).

I språklagens **23 §** föreskrivs om myndigheternas skyldighet att förverkliga de språkliga rättigheterna. Myndigheterna ska enligt 1 mom. i sin verksamhet självmant se till att individens språkliga rättigheter förverkligas i praktiken.

Kvaliteten på den service som ges får enligt regeringens proposition inte vara beroende av om mottagaren använder finska eller svenska. Målet är att den enskilde inte ska behöva kräva att hans eller hennes språkliga rättigheter tillgodoses. Myndigheten ska vid behov fråga en person vilket språk han eller hon önskar använda. En myndighet får således inte heller be någon använda ett annat språk än det som personen själv önskar använda. För att denna serviceprincip ska kunna genomföras i praktiken måste myndigheterna se till att deras anställda har tillräckliga språkkunskaper. För enspråkiga myndigheter är skyldigheten att ge service på bägge språken mer begränsad än för tvåspråkiga myndigheter. Myndigheternas skyldighet enligt 23 § 1 mom. gäller dock också enspråkiga myndigheter. Sådana myndigheter ska t.ex. självmant sörja för att tolk inkallas när en enskild person har rätt att anlita tolk och myndigheten märker att tolkhjälp behövs (RP 92/2002 rd, s. 91–92).

Språklagens **32 §** gäller tvåspråkiga myndigheters information.

Enligt regeringens proposition har det inte ansetts föreligga behov att i lagen ta med någon särskild bestämmelse om det språk som enspråkiga kommuner eller enspråkiga myndigheter ska använda i offentlig information, eftersom detta språk bestäms enligt det enspråkiga ämbetsdistriktets språk. Inget hindrar dock att en enspråkig kommun eller myndighet i enlighet med 2 § 3 mom. efter egen prövning informerar också på något annat än ämbetsdistriktets språk (RP 92/2002 rd, s. 99).

Utan hinder av 6 § är de enheter som svarar för verkställighet av fängelsestraff och verkställighet av häktning enligt språklagens **40 § 1** mom. enspråkigt finska. Genom förordning av justitieministeriet kan det enligt 2 mom. vid de enheter som avses i 1 mom. inrättas en eller flera svenskspråkiga eller tvåspråkiga avdelningar.

Enligt regeringens proposition utgör den första bestämmelsen (1 mom.) ett undantag från bestämmelsen i 6 § 1 mom. 2 punkten, enligt vilken statens centralförvaltningsmyndigheter är tvåspråkiga. Detta undantag har man motiverat med att fångvårdsväsendet till sin karaktär skiljer sig från de övriga statliga centralförvaltningsmyndigheterna. De straffanstalter jämte avdelningar som ingår i fångvårdsväsendet betjänar inte allmänheten utan deras verksamhet sker huvudsakligen inom anstalten. För ett undantag talar också det sätt på vilket straffanstalterna inom fångvårdsväsendet är placerade, vilket skiljer sig från andra statliga myndigheter. Enligt territorialprincipen i språklagen bestäms myndighetens språkliga ställning enligt språket eller språken hos befolkningen i myndighetens ämbetsdistrikt, eftersom myndighetens uppgift är att sörja för medborgarnas rättigheter och behov inom sitt område. De straffanstalter jämte avdelningar som ingår i fångvårdsväsendet placeras dock inte på vissa orter på grund av deras språkliga ställning. Straffanstalternas verksamhetsområde bestäms inte heller kommunvis. En fånge kan placeras också i någon annan straffanstalt än den som ligger närmast den kommun där fången är bosatt. Ur språklagens synvinkel är därför straffanstalterna och deras avdelningar slumpmässigt placerade. Ett undantag från territorialprincipen kan dock förordas, eftersom språket hos områdetets befolkning på grund av straffanstalternas natur har liten betydelse för myndighetens verksamhet.

Syftet med paragrafens 2 mom. är att på behörigt sätt trygga en svenskspråkig fånges rättigheter i enspråkigt finsk straffanstalt. En fånge har oberoende av straffanstaltens språkliga ställning rätt att enligt grundlagens 17 § använda sitt eget språk hos myndigheter samt att få expeditioner på detta språk. En fånge har således t.ex. rätt att få beslut i ett förvaltningsärende på sitt eget språk. Av bestämmelsen följer att de resurser som behövs för att trygga svenskspråkiga fångars rättigheter enligt behov kan koncentreras till svenskspråkiga eller tvåspråkiga avdelningar som inrättas. Med resurser avses t.ex. vakter och annan anstaltspersonal med kunskaper i svenska, svenskspråkiga hälsovårds-, gudstjänsts-, biblioteks- m.fl. tjänster samt information på svenska. Eftersom straffanstalterna dock enligt 1 mom. är finskspråkiga, kan en svenskspråkig fånges rättigheter vid behov förverkligas genom att tolk anlitas. Vid de övriga avdelningarna inom straffanstalten kan verksamheten ske enbart på finska. Närmare bestämmelser om fångars språkliga rättigheter kan ges i de författningar som gäller verkställighet av straff (RP 92/2002 rd, s. 104–105; se även RP 92/2009 rd angående språklagens 40 §).

Fängelselagen

Enligt 4 kap. 4 § 1 mom. i fängelselagen ska en fånge utan dröjsmål efter ankomsten till fängelset informeras om förhållandena i det samt om fångarnas rättigheter och skyldigheter. Informationen ska vara tillgänglig på de mest använda språken enligt behoven hos de fångar som är i fängelset. En utländsk fånge ska enligt 2 mom. informeras om möjligheten att enligt 13 kap. 9 § stå i kontakt med hemlandets beskickning. Utländska fångar ska även få tolkhjälp i mån av möjlighet. Fångar som använder teckenspråk eller som behöver tolkhjälp på grund av funktionshinder ska ges behövlig hjälp med tolkning och översättning. En samling lagar, förordningar och andra föreskrifter som gäller fångar ska enligt 3 mom. hållas tillgänglig för fångarna.

Statsrådets förordning om Brottspåföljdsmyndigheten

Enligt 15 § 3 mom. i statsrådets förordning om Brottspåföljdsmyndigheten är behörighetsvillkor för tjänstemän som arbetar i en tvåspråkig enhet inom myndigheten goda muntliga och skriftliga kunskaper i finska eller svenska.

Justitieministeriets förordning om tvåspråkiga avdelningar

Enligt 1 § i justitieministeriets förordning om tvåspråkiga avdelningar vid Brottspåföljdsmyndigheten finns det vid Brottspåföljdsmyndigheten en tvåspråkig avdelning 1) i Helsingfors fängelse och Sveaborgs fängelse vilka hör till Södra Finlands brottspåföljdsregion, 2) i Åbo fängelse, Käyrä fängelse och Vasa fängelse vilka hör till Västra Finlands brottspåföljdsregion, 3) i Åboenheten på psykiatriska sjukhuset för fångar, på polikliniken i Åbo fängelse samt på polikliniken i Vasa fängelse vilka hör till Brottspåföljdsmyndighetens hälsovårdsenhet.

3.1.2

Handlingarnas centrala innehåll

Riihimäki fängelse konstaterar i sin utredning att de viktigaste blanketterna finns tillgängliga på svenska, engelska och ryska. Också fängelsets ordningsstadga som kan läsas i fängelsets info-tv är översatt till dessa språk. Olika blanketter kan hämtas på Brottspåföljdsmyndighetens blankettsida. I fånginformationssystemet finns vissa blanketter översatta till olika språk. Personalen hjälper med ifyllandet av blanketter om fången inte hittar blanketter på sitt eget språk.

Enligt utredningen har klaganden inte specificerat vilket dokument som saknats, men direktören erinrar sig att klaganden hade frågat efter ett beslut från fånginformationssystemet och att utskriften endast funnits på finska. Om klaganden hade begärt det hade man övervägt att låta översätta utskriften till svenska. I utredningen hänvisas till att klagandens modersmål enligt fånginformationssystemet är finska. I Riihimäki fängelse finns, med vissa enskilda undantag, inga svensk-språkiga fångar.

Vad gäller klagandens tilläggskrivelse konstaterar fängelset att enligt fångvårdarna på avdelningen hade klaganden inte ställt frågor på svenska till personalen utan hade hela tiden kommunicerat på finska. Det hade inte förekommit problem med klaganden på avdelningen. Klaganden hade inte heller själv antytt det. Enligt fångvårdarna talade klaganden felfri finska.

Helsingfors fängelse konstaterar i sin utredning att fängelset – vid sidan av finskspråkiga ankomstbroschyrer – även har sådana broschyrer på svenska, engelska, estländska och ryska. Personalen har försökt uppdatera dem vid sidan av sina egentliga arbetsuppgifter. Broschyerna är av varierande kvalitet och föråldrade. Därför ville man förenhetliga dem inom det egna områ-

det. För Södra Finlands brottspåföljdsregion har man även utformat enhetliga ankomstbroschyrer vilka färdigställdes våren 2011. Den svenskspråkiga versionen var redan klar och de andra översättningarna beräknades bli färdiga i slutet av 2011. Brottspåföljdsverkets tryckta ärende- och ansökningsblanketter som används av fångarna finns bara på finska. Nyare blanketter som kan skrivas ut rörande t.ex. disciplinärenden, rättningar och information finns även på andra språk.

Regioncentret för Södra Finlands brottspåföljdsregion hänvisar i sitt yttrande till grundlagens 17, 21 och 22 §, språklagens 2, 6, 10, 12, 23 och 40 §, justitieministeriets förordning om tvåspråkiga avdelningar vid Brottspåföljdsmyndigheten och statsrådets förordning om Brottspåföljdsmyndigheten.

I Helsingfors fängelse finns en tvåspråkig avdelning i enlighet med 40 § i språklagen. Syftet med den tvåspråkiga avdelningen är uttryckligen att trygga svenskspråkiga fångars rättigheter i straffanstalter och anstaltsavdelningar som är enspråkigt finska. Den tvåspråkiga myndigheten ska se till att skyltar och informationstavlor samt blanketter och broschyrer finns synliga på båda språken. Därmed ska det finnas blanketter även på svenska i Helsingfors fängelse.

Klaganden hade placerats på den enspråkiga avdelningen i Helsingfors fängelse.

Riihimäki fängelse är däremot en enspråkig enhet i enlighet med det som avses i 40 § i språklagen. Med undantag av den ovan nämnda tvåspråkiga avdelningen är de övriga avdelningarna i Helsingfors fängelse enspråkiga. Med hänvisning till 23 § i språklagen anser regioncentret att för att fångarnas rätt att i egen sak använda sitt eget språk ska förverkligas, bör det finnas olika blanketter på såväl finska som svenska – även i enspråkiga enheter. Den blankett som klaganden bifogat till sin tilläggsskrivelse är delvis översatt till svenska och engelska.

Den information och de meddelanden som sätts upp på anslagstavlan är mer allmänna och innehåller inte personlig information om fångarna. Regioncentret anser att det är därmed inte fråga om fångens "egen sak" på det sätt som avses i 17 § i grundlagen. Därmed kan informationen på anslagstavlor finnas endast på finska vid enspråkigt finska fängelseenheter.

En fånge har oberoende av straffanstaltens språkliga ställning rätt att enligt 17 § i grundlagen använda sitt eget språk hos myndigheter samt att få expeditioner på detta språk. Fången har också rätt att få beslut i ett förvaltningsärende på sitt eget språk.

Av de blanketter som klaganden bifogat kan man enligt regioncentret dra den slutsatsen att han hade velat använda svenska i kontakt med fängelsepersonalen. Efter att ha kontrollerat informationen i fånginformationssystemet och anteckningen om modersmålet i befolkningsregistret hade man i Riihimäki fängelse kommit fram till att kommunikationen med klaganden ska ske på finska. Också svaren antecknade i de olika blanketterna antyder detta. Fängelsets tolkning är dock enligt regioncentret oriktig eftersom fången har rätt att använda sitt eget språk i kontakt med myndigheterna, och det egna språket bestäms inte utgående från vad som antecknats i befolkningsregistret eller fånginformationssystemet. Klaganden anser själv att svenska är hans modersmål och att han ska ha rätt att använda det. Fångar har rätt att också i enspråkigt finska enheter få sina förvaltningsbeslut, t.ex. beslut om permission, på svenska om de så vill.

Eftersom Riihimäki fängelse är en enspråkig enhet, är fängelset inte förpliktat att betjäna sina fångar på svenska. När en fånge vill använda sitt eget språk, t.ex. svenska, kan fängelset bl.a. anlita översättningshjälp för att översätta nödvändig information till svenska.

Sammanfattningsvis konstaterar regioncentret att den tvåspråkiga enheten i Helsingfors fängelse ska ha blanketter tillgängliga på såväl finska som svenska. Regioncentret har uppmanat fängelset att se till att det finns blanketter också på svenska. Fängelsets biträdande direktör har meddelat att man åtgärdar saken. Fängelsedirektören för Åbo fängelse har på regioncentrets begäran sänt fängelsets svenskspråkiga blanketter till Helsingfors fängelse.

Vidare konstaterar regioncentret att även enspråkiga enheter bör ha blanketter tillgängliga på svenska. Brottsförmyndighetens centralförvaltningsenhet har för sin del underlättat de enspråkiga enheternas verksamhet genom att ta fram svenskspråkigt material på webben och svenskspråkiga blanketter i fånginformationssystemet. Helsingfors fängelse använder även tryckta blanketter som inte har översatts till svenska. Många fängelser har också sina egna blankettmodeller. Man borde enligt regioncentret ha enhetliga blanketter i hela landet. De ska också översättas till svenska. Regioncentret har med anledning av detta varit i kontakt med Brottsförmyndighetens centralförvaltningsenhet som har meddelat att den inlett utredningsarbetet för att utöka antalet svenskspråkiga blanketter och kommer att fortsätta med översättningsarbetet.

Dessutom har man tillsammans med direktören för Riihimäki fängelse diskuterat det rätta förfarings sättet i situationer där fången vill sköta sina angelägenheter med personalen på svenska.

3.1.3

Allmänna synpunkter

När det gäller språkfrågor inom fångvården är utgångspunkten, med avvikelse från språklagens huvudregel, den att fängelserna är enspråkigt finska. För att trygga svenskspråkiga fångars språkliga rättigheter kan vid fängelserna dock inrättas svenskspråkiga eller tvåspråkiga avdelningar. Ännu har inga svenskspråkiga avdelningar inrättats. Däremot har med stöd av justitieministeriets förordning inrättats tvåspråkiga avdelningar vid fem fängelser (Helsingfors, Sveaborg, Åbo, Käyrä och Vasa). Dessutom finns det tvåspråkiga avdelningar vid Åboenheten på psykiatriska sjukhuset för fångar och vid poliklinikerna i Åbo fängelse och Vasa fängelse.

Den utgångspunkt som konstateras ovan är i sig klar. Enligt mina iakttagelser orsakas i praktiken problem från språklig synpunkt av den omständigheten att fångar inte anstaltsplaceras på enbart språkliga grunder och av det faktum att antalet svenskspråkiga fångar är mycket litet i förhållande till totalantalet fångar. Detta är enligt min mening ägnat att påverka uppkomsten av naturliga svenskspråkiga rutiner inom fångvården.

Enligt min åsikt är det sålunda tolkningsbart i vilken utsträckning fängelserna har språkliga förpliktelser. Enligt motiveringen till språklagens 40 § har en fånge oberoende av straffanstaltens språkliga ställning rätt att enligt grundlagens 17 § använda sitt eget språk hos myndigheter samt att få expeditioner på detta språk. Enligt regeringens proposition har en fånge således t.ex. rätt att få beslut i förvaltningsärenden på sitt eget språk. Jag anser på denna grund att det således i viss mån lämnar utrymme för tolkning om den rätt som konstateras ovan innebär rätt att få en översättning av beslutet eller att beslutet direkt ska ges på det nationalspråk som fången använder. Den sist nämnda tolkningen skulle i själva verket i strid med ordalydelsen i 40 § 1 mom. innebära att alla fängelser åtminstone i detta avseende skulle vara tvåspråkiga, om det språk som en fånge använder direkt också skulle vara avgörande för beslutsspråket.

Det kan konstateras att grundlagsutskottet i sitt betänkande med anledning av regeringens proposition om språklagen (GrUB 9/2002 rd, s. 3) i anslutning till bedömningen av enspråkiga kommuners språkliga skyldigheter konstaterar att språklagens bestämmelser förefaller snävare än de rättigheter som enligt grundlagen skall tryggas genom lag. Utskottet anser emellertid att rättig-

heten att använda sitt språk och få expeditioner på detta språk inte direkt på basis av grundlagen utsträcker sig som en ovillkorlig rättighet till enspråkiga kommuner och myndigheter hos andra samfund, om inte lagstiftningen först ändras på denna punkt.

Motiveringen till regeringens proposition lämnar enligt min åsikt utrymme för tolkning också i ett annat avseende. I motiveringen konstateras nämligen å ena sidan att det av 40 § 2 mom. följer att de resurser (t.ex. vakter och annan anstaltspersonal med kunskaper i svenska, svenskspråkiga hälsovårds-, gudstjänsts-, biblioteks- m.fl. tjänster samt information på svenska) som behövs för att trygga svenskspråkiga fångars rättigheter enligt behov kan koncentreras till exempelvis tvåspråkiga avdelningar. Å andra sidan framhålls det i motiveringen att eftersom straffanstalterna dock enligt 1 mom. är finskspråkiga, kan en svenskspråkig fånges rättigheter vid behov förverkligas genom att tolk anlitas. Vid de övriga avdelningarna inom straffanstalten kan verksamheten enligt propositionen ske enbart på finska.

Den motiveringstext som refereras ovan är såtillvida betydelsefull att en sedvanlig tvåspråkig myndighet måste använda en privatpersons språk utan tolk och översättningshjälp, eftersom det krävs att en sådan myndighet behärskar båda nationalspråken tillräckligt väl. En enspråkig statlig myndighet är däremot inte skyldig att betjäna allmänheten på båda nationalspråken utan den får anlita tolk om den inte kan betjäna en person på det språk som denne valt.

På basis av regeringens proposition förefaller det sålunda som om tolk vid behov skulle få anlitas också på en tvåspråkig fängelseavdelning. En sådan tolkning aktualiserar emellertid frågan om vilken konkret praktisk betydelse det över huvud taget har att man inrättat tvåspråkiga avdelningar och koncentrerat resurser till dem, om en svenskspråkig i varje fall kan betjänas med hjälp av en tolk, i själva verket på samma sätt som när det är fråga om enspråkiga avdelningar eller enheter.

Den tudelade bestämmelsen i språklagens 40 § ska enligt min åsikt i första hand tolkas så att de språkliga förpliktelserna när det gäller fängelser som inte har tvåspråkiga avdelningar, i enlighet med 1 mom. i princip ska bestämmas på samma grunder som när det gäller statliga myndigheter på enspråkigt finska områden.

I detta avseende centrala språklagsbestämmelser är i tillämpliga delar 10 § 1 mom. om individens språkliga rättigheter, 12 § 2 mom. om handläggningsspråket i förvaltningsärenden, 18 § 1 mom. om rätt till tolkning, 19 § 1 mom. om språket i expeditioner och andra handlingar, 20 § 1 mom. om rätt att få översättning av handlingar och 23 § 1 mom. om säkerställande av språkliga rättigheter. I bedömningarna ska dessutom beaktas motiveringen till 32 § om myndigheternas information, enligt vilken en enspråkig myndighet i princip kan informera på ett språk, dvs. på ämbetsdistriktets språk.

Av det som konstateras ovan följer bl.a. att fångar i helt enspråkigt finska fängelser i enlighet med språklagens 10 § har rätt att använda sitt eget språk, finska eller svenska, och bli hörda på detta språk oberoende av vilketdera nationalspråket som registrerats som fångens modersmål. En fånge får sålunda inleda ett förvaltningsärende i fängelset på någotdera språket men utgångspunkten är den att handläggningsspråket i fängelset är finska. Beslutet ska enligt språklagens 19 § 1 mom. upprättas på handläggningsspråket, dvs. i princip på finska. Eftersom språklagsbestämmelsen endast innehåller en minimireglering kan fängelset naturligtvis efter eget övervägande också direkt använda fångens språk, dvs. svenska som handläggningsspråk och beslutsspråk. Eftersom en fånge såsom ovan konstateras har rätt att använda svenska men finska får användas som handläggningsspråk och beslutsspråk, har fången enligt språklagens 18 § 1 mom. rätt till tolkning samt enligt 20 § 1 mom. rätt att på begäran avgiftsfritt få också en översättning av

en handling till den del som den gäller fångens rätt, fördel eller skyldighet.

Eftersom också fängelserna, i likhet med andra enspråkiga myndigheter, enligt språklagens 23 § 1 mom. självant ska se till att individens språkliga rättigheter förverkligas, ska de på eget initiativ ordna med tolkning antingen själva eller genom att tillkalla en tolk, samt aktivt informera fångarna om rätten till avgiftsfri översättning. Detta aktiva trygghande av en fånges språkliga rättigheter innebär också att alla fängelser vid behov på båda nationalspråken ska tillhandahålla fångarna de blanketter som de behöver för att sköta sina angelägenheter. Även om handläggningsspråket kommer att vara finska är det med hjälp av att tvåspråkiga blanketter används i det skede då ärendet inleds möjligt att t.ex. minska behovet av tolkning.

Vad beträffar fängelsernas information till fångarna, t.ex. med anslagstavlor, kan denna enligt den tolkning som framgår av motiveringen till språklagens 32 § ske enspråkigt på finska. Enligt fängeslagens 4 kap. 4 § 1 mom. ska fångarna å andra sidan informeras om förhållandena i fängelset samt om fångarnas rättigheter och skyldigheter. Enligt samma lagrum ska informationen vara tillgänglig på de mest använda språken i fängelset. Enligt min mening kan det rekommenderas att informationen på anslagstavlor finns tillgänglig på båda nationalspråken också i enspråkiga fängelser, eftersom detta är ägnat att främja de språkliga rättigheterna.

Jag vill i detta sammanhang betona att de synpunkter som jag anför ovan uttryckligen gäller fängelser som inte har tvåspråkiga avdelningar.

Om det däremot genom justitieministeriets förordning har inrättats en tvåspråkig avdelning vid ett fängelse, är det enligt min mening i princip motiverat att på fängelset tillämpa vad som i språklagen föreskrivs om tvåspråkiga myndigheter. Jag motiverar detta på följande sätt.

I de fängelser där man genom en förordning har inrättat en tvåspråkig avdelning fungerar den denna mig veterligen dock inte som en egen konkret och separat helhet. Trots att det vid ett fängelse finns en separat tvåspråkig avdelning är det möjligt att en svenskspråkig fånge av andra skäl, som har att göra med placeringen av fångar i fängelset, dock inte kan placeras på den tvåspråkiga avdelningen utan måste placeras på någon annan fängelseavdelning. Eftersom avsikten med inrättandet av tvåspråkiga avdelningar uttryckligen varit att säkerställa fångarnas språkliga rättigheter, får de omständigheter som avses ovan enligt min mening inte leda till att rättigheterna inte förverkligas. Av denna anledning måste således en fånge som man varit tvungen att placera på en avdelning som inte är tvåspråkig ha samma rättigheter som om fången placerats på en tvåspråkig avdelning.

Under mina fängelseinspektioner har jag fäst avseende vid fångarnas möjligheter att få information om fängelset och om de regler och föreskrifter som gäller dem samt vid om informationen och vissa blanketter finns att få på olika språk. Under inspektionerna av fängelser som har en tvåspråkig avdelning har det visat sig att vissa viktiga handlingar och blanketter inte finns tillgängliga på svenska. Enligt min mening följer det av språklagen att åtminstone fängelsets ordningsstadga och broschyr för nyanlända måste finnas tillgängliga också på svenska. Vidare anser jag att också de blanketter och dokument som fångarna behöver måste finnas tillgängliga på båda nationalspråken (inspektionsprotokoll dnr 2430/3/10 och dnr 4010/3/10). I mitt beslut 29.9.2010 dnr 3088/2/08 anser jag att Åbo fängelse handlade i strid med språklagens 19 § 1 mom. och 23 § då en fånge fått finskspråkiga beslut på sina ansökningar och då det endast fanns finskspråkiga blanketter för att ansöka om oövervakade besök.

Jag har också på eget initiativ gjort en mera omfattande utredning av hur de språkliga rättigheterna förverkligas inom fångvården (dnr 3459/2/10). Utredningen resulterade i mitt beslut 27.4.2012. I det sammanhanget bad jag Brottsförhållningsverket utreda hur de språkliga rättigheterna förverkligas i fångelser där det inrättats en tvåspråkig enhet. Av Brottsförhållningsverkets utredning (14.2.2011) framgår det att situationen i många avseenden var lagstridig: Helsingfors fångelse tillhandahöll fångarna varken ordningsstadgan, broschyren för nyanlända eller blanketter på svenska. Inte heller Sveaborgs fångelse tillhandahöll handlingar eller blanketter på svenska. Vasa fångelse kunde inte tillhandahålla vissa viktiga blanketter på svenska. Inte heller Käyrä fångelse kunde tillhandahålla alla blanketter på svenska, men personalen kunde ge instruktioner om de blanketter som inte hade översatts till svenska. Endast i Åbo fångelse och Åboenheten på psykiatriska sjukhuset för fångar kunde situationen enligt Brottsförhållningsverkets utredning anses vara tillfredsställande. Eftersom situationen sedermera, såsom framgår av det yttrande av regioncentret för Södra Finlands brottsförhållningsregion som citeras ovan i punkt 3.1.2 har utvecklats i en positiv riktning, föranledde den utredning som jag gjort på eget initiativ inga andra åtgärder från min sida än att jag uppmanade Brottsförhållningsverket att meddela hur arbetet med att översätta de för fångarnas bruk avsedda blanketterna och övriga handlingarna har framskridit. Samtidigt bad jag verket meddela hur tvåspråkigheten beaktas i de meddelanden som sätts upp på de tvåspråkiga avdelningarnas anslagstavlur.

Brottsförhållningsverket meddelade sommaren 2012 om *översättningarna* att de blankettöversättningar som gjorts i Åbo granskats och distribuerats till de tvåspråkiga fångelserna och dessutom till alla övriga fångelser i Finland. Dessutom har alla direktiv och föreskrifter som utfärdats av Brottsförhållningsverkets centralförvaltningsenhet översatts, liksom även fångelsernas ordningsstadgar och broschyrer för nyanlända fångar. Vid tidpunkten för meddelandet var översättningsarbetet till stor del klart. I fråga om *meddelandena* framhöll Brottsförhållningsverket att tvåspråkigheten i varierande grad har beaktats på de tvåspråkiga avdelningarna, även om endast ett fåtal av fångelsernas egna meddelanden (närmast om kurser, matlistor osv.) sätts upp på anslagstavlor. I flera fångelser översätts den viktigaste informationen till svenska och svenskspråkiga fångar placeras om möjligt tillsammans med fångar som talar både finska och svenska och som vid behov kan fungera som tolkar. Brottsförhållningsverkets centralförvaltningsenhet meddelade att den uppmärksammar de tvåspråkiga fångelseavdelningarna på att tvåspråkigheten ska beaktas också i fråga om anslagstavlor.

Jag utgår sålunda ifrån att de fångelser som har en tvåspråkig avdelning också har en mera omfattande serviceskyldighet i språkligt hänseende. En fånge har t.ex. rätt att i förvaltningsärenden använda någotdera nationalspråket och det är då det nationalspråk som fången valt som är avgörande när det gäller handläggnings- och beslutsspråket. Också de blanketter som är avsedda för att fångarna ska kunna sköta sina ärenden måste finnas tillgängliga på båda nationalspråken, liksom även ordningsstadgarna och broschyrerna för nyanlända fångar. Också till fångarna riktade meddelanden ska på båda språken sättas upp på fångelsets anslagstavlur. Jag hänvisar även till det som Brottsförhållningsverket konstaterar i sitt yttrande med anledning av den utredning som jag gjort på eget initiativ, dvs. att svenskspråkiga fångar måste ha möjlighet till svenskspråkig service i all sin verksamhet.

3.1.4

Riihimäki fångelses förfarande

Eftersom Riihimäki fångelse är enspråkigt finskt är utgångspunkten den att dess språkliga förpliktelser inte är desamma som när det gäller fångelser som har en tvåspråkig avdelning. Också ett enspråkigt fångelse kan naturligtvis ge bättre språklig service än den minimiservice som språklagen förutsätter.

Av språklagen kan inte härledas någon sådan uttrycklig förpliktelse att enspråkiga straffanstalter av den typ som Riihimäki fängelse representerar ovillkorligen måste tillhandahålla blanketter och andra handlingar på båda nationalspråken. Eftersom också en fånge i ett enspråkigt fängelse har rätt att sköta sina ärenden på svenska är det sålunda redan av praktiska skäl önskvärt att de nödvändiga blanketterna finns att få på båda nationalspråken. Detta är också ägnat att främja förverkligandet av de språkliga rättigheterna.

Såsom framgår av fängelsets utredning kunde åtminstone vissa blanketter fås bl.a. på svenska och dessutom kunde personalen ge instruktioner i sådana fall då blanketter på rätt språk inte fanns att få.

Till denna del finns det inga skäl att anse att fängelsets förfarande var lagstridigt. Jag anser emellertid – med beaktande av att språklagen endast anger minimikraven – att utgångspunkten är den att också enspråkiga fängelser bör tillhandahålla de blanketter på båda nationalspråken som fångarna behöver för att sköta sina ärenden. Numera har situationen ändrats och är, såsom framgår av Brottspåföljdsverkets ovan nämnda utredning, den att de ursprungligen i Åbo upprättade tvåspråkiga blanketterna har distribuerats till de tvåspråkiga fängelserna och dessutom till alla övriga fängelser i Finland. Klagomålet föranleder därför till denna del inga andra åtgärder från min sida än att jag för kännedom meddelar Riihimäki fängelse min uppfattning som framgår ovan.

I fråga om informationen på fängelsets anslagstavla konstaterar jag att man av språklagen inte kan härleda någon absolut förpliktelse att tillhandahålla tvåspråkig information i enspråkiga fängelser. Enligt fängelselagens 4 kap. 4 § 1 mom. ska en fånge å andra sidan informeras om förhållandena i fängelset samt om fångarnas rättigheter och skyldigheter. Enligt lagrummet ska informationen vara tillgänglig på de mest använda språken i fängelset. Brottspåföljdsverkets centralförvaltningsenhet uppger att den redan har uppmärksammat de tvåspråkiga fängelseavdelningarna på att tvåspråkigheten ska beaktas också när det gäller anslagstavlor. Enligt min mening kan det rekommenderas att man också på enspråkiga fängelsers anslagstavlor informerar på båda språken, eftersom detta är ägnat att främja förverkligandet av de språkliga rättigheterna.

Vad beträffar de handlingar som klaganden bifogat till sin tilläggsskrivelse hänvisar jag till det som regioncentret för Södra Finlands brottspåföljdregion konstaterar i sitt yttrande 1) om en fånges rätt att använda svenska, 2) om att befolkningsregistrets eller fånginformationssystemets anteckningar om modersmålet inte har någon avgörande betydelse och 3) om en fånges rätt till översättningar i egen sak. Eftersom det också framgår av yttrandet att regioncentret redan med Riihimäki fängelse diskuterat förfarandena i en situation där en fånge vill använda svenska i sin kommunikation med personalen, föranleder ärendet till denna del inga andra åtgärder än att jag uppmärksammar Riihimäki fängelse på vikten av att man omsorgsfullt förverkligar fångarnas språkliga rättigheter.

3.1.5

Helsingfors fängelses förfarande

I fråga om Helsingfors fängelse gällde klagomålet tillgången på olika blanketter. Såsom framgår ovan av avsnitt 3.1.3 var situationen i detta avseende stridande mot språklagen men har numera rättats till, i och med att de tvåspråkiga blanketter som upprättats i Åbo har distribuerats till de tvåspråkiga fängelserna och dessutom till alla andra fängelser i Finland. Av denna anledning förutsätter klagomålet inte längre i detta avseende några åtgärder från min sida.

I den mån som klagomålet gäller informationen på anslagstavlan konstaterar jag på ett allmänt plan att utgångspunkten är den att de meddelanden och den övriga information till fångarna som sätts upp på anslagstavlor i fängelser som har en tvåspråkig avdelning ska vara på båda nationalspråken. Eftersom Brottsförvaltningsverkets centralförvaltningsenhet uppger att den redan uppmärksammat de tvåspråkiga fängelseavdelningarna på att tvåspråkigheten ska beaktas också när det gäller anslagstavlor, föranleder ärendet inga andra åtgärder från min sida än att jag meddelar Helsingfors fängelse min uppfattning.

3.2

Förhållandena under fångtransporten

3.2.1

Utredningarnas centrala innehåll

Av Riihimäki fängelses utredning framgår att fångarna får röka i sina fångceller medan de väntar på att transporten ska fortsätta. Om någon av fångarna inte vill utsättas för rök och vistas i samma lokal med rökare, kan personen placeras i en rökfri cell på isoleringsavdelningen.

Regioncentret för Södra Finlands brottspåföljdsregion konstaterar i sitt yttrande att Riihimäki fängelse fungerar som en s.k. rastplats för fångtransporter med buss. Under rasten anvisas fångarna till en lokal där de har möjlighet att röka medan de väntar på att transporten ska fortsätta. För att icke-rökare inte ska utsättas för rök, kan de i mån av möjlighet placeras i en rökfri lokal. Fängelset har dock endast ett begränsat antal extra lokaler till förfogande. Samtidigt är det inte tillåtet att placera fångar på andra avdelningar i väntan på att transporten ska fortsätta. Riihimäki har löst frågan så att icke rökande fångar har för en kort tid placerats i en isoleringscell. Detta visar att fängelset faktiskt har försökt hitta en lösning på frågan. En kortvarig vistelse i isoleringscell med fångens samtycke i brist på andra alternativ torde enligt regioncentret vara fullt möjlig och acceptabel, trots att placering i isoleringscell i sig kan anses problematiskt med hänsyn till isoleringscellens användningssyfte.

3.2.2

Ställningstagande

Klaganden har närmast på ett mycket allmänt plan berättat om sina erfarenheter under fångtransporter och om de missförhållanden som han upplevt under dem. Det är egentligen fråga om att klaganden som är icke-rökare uppger att han varit tvungen att vistas i samma utrymme som rökande fångar och att man utsatts för svårigheter om man sagt till om saken. Klaganden hoppas att de enligt hans åsikt föråldrade förfarandena i samband med fångtransporterna ska omprövas, dvs. att exempelvis rökfria utrymme tas i användning.

Av Riihimäki fängelses utredning framgår vilka åtgärder som vidtagits för att komma till rätta med situationer av detta slag. Jag anser att situationen är problematisk om en fånge, som har rätt att slippa bli utsatt för tobaksrök, måste vistas i en isoleringscell för att denna rätt ska förverkligas. Enligt min åsikt borde man hitta en lösning som innebär att icke-rökare inte blir sämre behandlade än rökare.

På basis av det material som jag haft till mitt förfogande kan jag inte i något annat avseende ta ställning till den enskilda situation i samband med fångtransporten som klaganden kritiserat. Klagomålet kan därför till denna del inte föranleda andra åtgärder från min sida än att jag på ett allmänt plan meddelar Riihimäki fängelse mina uppfattningar som framgår ovan.

Jag meddelar Riihimäki fängelse mina uppfattningar som framgår av avsnitten 3.1.4 och 3.2.2 samt Helsingfors fängelse min uppfattning som framgår av avsnitt 3.1.5. Samtidigt fäster jag deras uppmärksamhet vid de synpunkter som framgår av avsnitt 3.1.3. I detta syfte sänder jag fängelserna en kopia av detta beslut.

Jag sänder även en kopia av detta beslut till regioncentret för Södra Finland och Brottsförmyndighetens centralförvaltningsenhet för kännedom och ber den sist nämnda myndigheten underrätta även de andra brottsförmyndingsregionerna om detta beslut.

- - -

SUOMENKIELINEN OTE PÄÄTÖKSEN KOHDASTA 3.1.3:

3.1.3

Yleisiä näkökohtia

Vankeinhoidon kielikysymyksissä on kielilain pääsäännöstä poikkeavana lähtökohtana, että vankilat ovat yksikielisesti suomenkielisiä. Ruotsinkielisten vankien kielellisten oikeuksien turvaamiseksi vankiloihin voidaan kuitenkin perustaa ruotsinkielisiä tai kaksikielisiä osastoja. Ruotsinkielisiä osastoja ei toistaiseksi ole perustettu. Sen sijaan kaksikielisiä osastoja on oikeusministeriön asetuksella perustettu viiteen vankilaan (Helsinki, Suomenlinna, Turku, Käyrä ja Vaasa). Näiden lisäksi kaksikielisiä osastoja on psykiatrisen vankisairaalan Turun yksikössä sekä Turun ja Vaasan vankiloiden poliklinikoissa.

Edellä todettu lähtökohta on sinänsä selkeä. Tosiasiallisesti kielellisestä näkökulmasta ongelmia aiheuttaa havaintojeni mukaan käytännössä kuitenkin se, että vankeja ei sijoiteta laitoksiin pelkästään kielellisin perustein, ja se, että ruotsinkielisiä vankeja on vankien kokonaisuudessaan nähden hyvin vähän. Tämä on nähdäkseni osaltaan omiaan vaikuttamaan luontevien ruotsinkielisten rutiinien muodostumiseen vankeinhoidossa.

Mielestäni onkin tulkinnanvaraista, missä vankiloiden kielellisten velvoitteiden rajat kulkevat. Kielilain 40 §:n perusteluiden mukaan vangilla on rangaistuslaitoksen kielellisestä asemasta riippumatta perustuslain 17 §:n mukainen oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisessa ja saada toimituskirja omalla kielellä. Vangilla on hallituksen esityksen mukaan siten esimerkiksi oikeus saada hallintoasian päätös omalla kielellään. Tämän perusteella jää mielestäni jossain määrin tulkinnanvaraiseksi, tarkoittaako edellä todettu oikeus oikeutta käännökseen vai siihen, että päätös tulee suoraan antaa vangin käyttämällä kansalliskielellä. Viimeksi mainittu tulkinta merkitsisi itse asiassa vastoin 40 §:n 1 momentin sanamuotoa, että kaikki vankilat olisivat ainakin tässä suhteessa kaksikielisiä, jos vangin käyttämä kieli määrittäisi suoraan myös ratkaisun kielen.

Todettakoon, että perustuslakivaliokunta on kielilakia koskevasta hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä (PeVM 9/2002 vp, s. 3) todennut yksikielisten kuntien kielellisen palveluvollisuuden arvioinnin yhteydessä, että kielilain mukainen sääntely näyttää suppeammalta kuin perustuslaissa lailla turvattaviksi säädetyt oikeudet. Valiokunta kuitenkin katsoi, ettei oikeus käyttää omaa kieltään ja saada toimituskirjansa tällä kielellä suoraan perustuslain nojalla ulotu ehdottomana oikeutena yksikielisten kuntien ja muiden yhdyskuntien viranomaisiin, jollei lainsäädäntöä tältä osin ensin muuteta.

Hallituksen esityksen perustelut ovat mielestäni tulkinnanvaraiset myös toisessa suhteessa. Perusteluissa nimittäin todetaan yhtäältä, että 40 §:n 2 momentista seuraa, että kielellisten oikeuksien turvaamiseksi resurssit (ruotsin kieltä osaavat vartijat ja muu henkilökunta, ruotsinkieliset terveys-, jumalanpalvelus-, kirjasto- ym. palvelut sekä tiedottaminen) voidaan keskittää esimerkiksi kaksikielisiin osastoihin. Toisaalta perusteluissa on kuitenkin viitattu siihen, että koska rangaistuslaitokset 1 momentin mukaan kuitenkin ovat suomenkielisiä, ruotsinkielisten vankien oikeuksien toteuttamiseksi voitaisiin tarvittaessa käyttää tulkkia. Rangaistuslaitoksen muut osastot voivat hallituksen esityksen mukaan sitä vastoin toimia vain suomen kielellä.

Edellä todettu perustelulausuma on sikäli merkittävä, että tavanomaisen kaksikielisen viranomaisen on käytettävä yksityishenkilön kieltä ilman tulkkia ja käännösapua, koska tällaiselta viranomaiselta vaaditaan molempien kansalliskielten riittävää hallintaa. Yksikielinen valtion viranomainen ei sitä vastoin ole velvollinen palvelemaan yleisöä molemmilla kansalliskielillä, vaan se voi käyttää apunaan tulkkia, jollei se itse pysty palvelemaan henkilöä tämän valitsemalla kielellä.

Hallituksen esityksen perusteella näyttäisi siten siltä, että myös vankilan kaksikielisellä osastolla olisi mahdollista käyttää tarvittaessa tulkkia. Tämä tulkinta herättää kuitenkin kysymyksen, mitä konkreettista käytännön merkitystä kaksikielisten osastojen perustamisella ja ruotsinkielisten resurssien keskittämällä niihin on ylipäätään, jos kuitenkin ruotsinkielisen palvelu on mahdollista hoitaa tulkin avulla itse asiassa samalla tavalla kuin yksikielissäkin osastoissa tai yksiköissä.

Kielilain 40 §:ssä säädettyä kaksijakoisuutta on mielestäni tulkittava ensisijaisesti niin, että sellaisten vankiloiden, joissa ei ole kaksikielisiä osastoja, kielelliset velvoitteet määräytyvät 1 momentin nojalla lähtökohtaisesti samoin perustein yksikielisesti suomenkielisellä alueella sijaitsevien valtion viranomaisten kanssa.

Tällöin keskeisiä kielilain säännöksiä ovat soveltuvin osin yksityishenkilön kielellisiä oikeuksia koskevan 10 §:n 1 momentti, hallintoasian käsittelykieltä koskevan 12 §:n 2 momentti, oikeutta tulkkaukseen koskevan 18 §:n 1 momentti, toimituskirjan ja muun asiakirjan kieltä koskevan 19 §:n 1 momentti, oikeutta asiakirjan käännökseen koskevan 20 §:n 1 momentti ja kielellisten oikeuksien turvaamista koskevan 23 §:n 1 momentti. Lisäksi arvioinnissa tulevat otettavaksi huomioon viranomaisten tiedottamista koskevan 32 §:n perustelut, joiden mukaan yksikielinen viranomainen tiedottaa lähtökohtaisesti yhdellä eli virka-alueensa kielellä.

Edellä todetusta seuraa muun muassa, että kokonaan yksikielisesti suomenkielisissä vankiloissa vangilla on kielilain 10 §:n mukaisesti oikeus käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, ja tulla kuulluksi tällä kielellä riippumatta siitä, kumpi kansalliskieli on rekisteröity hänen äidinkielekseen. Vanki voi siten laittaa hallintoasiansa vireille vankilassa kummalla kielellä tahansa, mutta asian käsittelykieli on vankilassa lähtökohtaisesti kuitenkin suomi. Asiassa annettava ratkaisu puolestaan laaditaan kielilain 19 §:n 1 momentin nojalla asian käsittelykielellä eli lähtökohtaisesti suomeksi. Koska kielilaki sisältää vain minimisääntelyn, vankila voi luonnollisesti harkintansa mukaan käyttää käsittelykielenä ja ratkaisun kielenä suoraan myös vangin käyttämää ruotsia. Koska vangilla on edellä todetuin tavoin oikeus käyttää ruotsia mutta käsittelykieleksi ja ratkaisun kieleksi voidaan valita suomi, vangilla on kielilain 18 §:n 1 momentin nojalla oikeus tulkkaukseen sekä 20 §:n 1 momentin nojalla oikeus pyynnöstä myös asiakirjan maksuttomaan käännökseen siltä osin kuin se koskee hänen etuaan, oikeuttaan tai velvollisuuttaan.

Koska yksikielisten viranomaisten tavoin myös vankiloiden tulee kielilain 23 §:n 1 momentin mukaisesti huolehtia oma-aloitteisesti kielellisten oikeuksien toteuttamisesta, vankiloiden tulee oma-toimisesti huolehtia tulkkauksen järjestämisestä joko itse tai kutsumalla paikalle tulkki, sekä aktiivisesti tuoda esille oikeus asiakirjan maksuttomaan käännökseen. Tähän yksilön kielellisten oi-

keuksien omatoimiseen aktiiviseen turvaamiseen voidaan mielestäni lukea myös se, että kaikissa vankiloissa on tarpeen mukaan tarjolla vankien asioiden hoitamisessa käytettäviä lomakkeita molemmilla kansalliskielillä. Vaikka käsittelykieleksi määräytyisikin suomi, kaksikielisillä lomakkeilla on asian vireillepanovaiheessa mahdollista vähentää esimerkiksi tarvetta tulkkauksen järjestämiseen.

Mitä taas tulee vankiloiden vangeille suuntaamaan tiedottamiseen esimerkiksi ilmoitustauluilla, se voi kielilain 32 §:n perusteluista ilmenevän tulkintaohjeen mukaisesti tapahtua yksikielisesti suomeksi. Toisaalta vangille on vankeuslain 4 luvun 4 §:n 1 momentista ilmenevällä tavalla tiedotettava säännöksistä ja vankilan oloista. Tietoja on tämän lainkohdan mukaan oltava saatavana yleisimmin käytetyillä kielillä. Mielestäni olisi suositeltavaa, että tiedot ilmoitustaululla olisivat saatavilla molemmilla kansalliskielillä myös yksikielisissä vankiloissa, koska se olisi omiaan edistämään kielellisten oikeuksien toteutumista.

Korostan vielä tässä sitä, että edellä esittämäni lähtökohdat koskevat siis sellaisia vankiloita, joissa ei ole kaksikielisiä osastoja.

Jos taas vankilaan on oikeusministeriön asetuksella perustettu kaksikielinen osasto, koko tällaiseen vankilaan on mielestäni lähtökohtaisesti perusteltua soveltuvin osin soveltaa, mitä kielilaisissa säädetään kaksikielisistä viranomaisista. Perustelen tätä seuraavasti.

Tietääkseni niissä vankiloissa, joihin on asetuksella perustettu kaksikielinen osasto, tuo osasto ei välttämättä kuitenkaan ole olemassa omana konkreettisena erillisenä kokonaisuutenaan. Vaikka vankilassa olisikin erillinen kaksikielinen osasto, on mahdollista, että ruotsinkielistä vankia ei muista vankien sijoitteluun vankilassa liittyvistä syistä kuitenkaan voida sijoittaa kaksikieliselle osastolle, vaan kyseisen vankilan muulle osastolle. Kun kaksikielisten osastojen perustamisella on juuri pyritty turvaamaan vankien kielellisten oikeuksien toteutuminen, mielestäni edellä tarkoitettut seikat eivät saa johtaa niiden oikeuksien toteutumatta jäämiseen. Tämän vuoksi, jos vanki siis on jouduttu sijoittamaan muulle kuin kaksikieliselle osastolle, hänellä tulee olla samat oikeudet kuin jos hänet olisi sijoitettu kaksikieliselle osastolle.

Olen vankilatarkastuksilla kiinnittänyt huomiota vankien mahdollisuuksiin saada tietoa vankilasta ja heitä koskevista ohjeista ja määräyksistä sekä siihen, onko näitä tietoja samoin kuin erinäisiä lomakkeita saatavissa eri kielillä. Tarkastuksilla sellaisiin vankiloihin, joissa on kaksikielinen osasto, on ilmennyt puutteita keskeisten asiakirjojen ja lomakkeiden saatavuudessa ruotsin kielellä. Olen katsonut, että kielilain perusteella ainakin vankilan järjestyssääntö ja tulo-opas tulee olla saatavilla myös ruotsiksi. Edelleen olen katsonut, että myös vankien käyttämät erilaiset lomakkeet ja asiakirjat tulee olla saatavilla molemmilla kansalliskielillä (tarkastuspöytäkirjat dnro 2430/3/10 ja dnro 4010/3/10). Edelleen olen 29.9.2010 antamassani päätöksessä dnro 3088/2/08 katsonut Turun vankilan menetelleen kielilain 19 §:n 1 momentin ja 23 §:n vastaisesti, kun vangin ruotsinkielisiin hakemuksiin oli annettu päätös suomeksi eikä vankien käytössä ollut valvomaton-ta tapaamista koskevan asian vireille panemiseksi tarpeellisia lomakkeita kuin suomeksi.

Olen myös omasta aloitteestani selvittänyt laajemmin kielellisten oikeuksien toteutumista vankienhoidossa (dnro 3459/2/10). Olen antanut asiassa päätökseni 27.4.2012. Tässä asiassa hankin Rikosseuraamuslaitokselta selvitystä kielellisten oikeuksien toteutumisesta niissä vankiloissa, joihin on perustettu kaksikielinen yksikkö. Rikosseuraamuslaitoksen antaessa minulle selvitystä (14.2.2011) tilanne oli monin osin lainvastainen: Helsingin vankilassa sen paremmin järjestyssääntöä kuin tulo-opastakaan saatikka vankien käyttöön tarkoitettuja lomakkeita ei ollut tarjolla ruotsiksi. Myöskään Suomenlinnan vankilassa ei ollut mitään asiakirjoja tai lomakkeita ruotsiksi. Vaasan vankilassa taas keskeisiä lomakkeita ei ollut saatavissa ruotsiksi. Niin ikään Käyrän van-

kilassa vain osa lomakkeista oli käännetty ruotsiksi, joskin henkilökunnalta oli ollut mahdollista saada opastusta kääntämättömien lomakkeiden osalta. Ainoastaan Turun vankilassa ja Psykiatriassa vankisairaalassa tilannetta voitiin pitää Rikosseuraamuslaitoksen lausunnosta ilmenevien tietojen perusteella asianmukaisena. Koska tilanne on sittemmin ollut edellä kohdassa 3.1.2 siteeratusta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lausunnosta ilmenevällä tavalla kehittymässä parempaan suuntaan, esillä oleva oma aloite ei johtanut enempiin toimenpiteisiin kuin että kehotin Rikosseuraamuslaitosta ilmoittamaan, miten vankien käyttöön tarkoitettujen lomakkeiden ja muiden asiakirjojen käännöstyö oli edennyt. Samalla pyysin ilmoittamaan, miten kaksikielisyys otetaan huomioon julkaistaessa ilmoituksia kaksikielisten osastojen ilmoitustauluilla.

Rikosseuraamuslaitos on kesällä 2012 ilmoittanut *kääntämisen* osalta, että Turussa laaditut lomakkeet on tarkastettu ja toimitettu kaksikielisten vankiloiden lisäksi kaikkiin Suomen vankiloihin. Edelleen kaikki Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön antamat ohjeet ja määräykset ovat olleet käännettävinä, samoin vankiloiden järjestyssäännöt ja tulo-ohjeet. Käännöstyö oli ilmoituksenantohetkellä ollut suurelta osin valmis. *Ilmoitusten* osalta Rikosseuraamuslaitos toi esiin, että kaksikielisyys on kaksikielisillä osastoilla otettu huomioon vaihtelevasti, joskin ilmoitustauluilla on vain vähän vankilan omaa tiedotusta (lähinnä esitteitä vankilan kursseista, ruokalista ja tms.). Useissa vankiloissa kaikki keskeinen informaatio käännetään ruotsiksi ja ruotsinkielisiä pyritään asuttamaan sellaisten vankien kanssa, jotka puhuvat sekä suomea että ruotsia ja voivat toimia tarvittaessa tulkkeina. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö ilmoitti kiinnostavansa kaksikielisten vankilaosastojen huomiota siihen, että kaksikielisyys huomioidaan myös ilmoitustauluilla.

Lähden siis siitä, että vankiloissa, joissa on kaksikielinen osasto, kielelliset palveluvelvoitteet ovat muita vankiloita laajemmat. Vangilla on esimerkiksi oikeus hallintoasiassaan käyttää kumpaa kansalliskieltä tahansa, jolloin käsittelykieleksi ja asiassa annettavan ratkaisun kieleksi määräytyy vangin käyttämä kansalliskieli. Myös vankien asioiden hoitamiseen tarkoitettut lomakkeet tulee olla saatavilla molemmilla kansalliskielillä, samoin järjestyssäännöt ja tulo-oppaat. Edelleen vankilan ilmoitustauluilla julkaistut vangeille suunnatut vankilan tiedotteet ja ilmoitukset tulee niin ikään olla molemmilla kansalliskielillä. Viittaan myös siihen, mitä Rikosseuraamuslaitos on edellä mainitun oman aloitteen johdosta antamassaan lausunnossa todennut, eli että ruotsinkielisillä vangeilla tulee olla mahdollisuus saada ruotsinkielistä palvelua kaikessa toiminnassaan.